

PREVAJANJE IN TOLMAČENJE V EVROPSKI UNIJI

Erich Prunč

Geisteswissenschaftliche Fakultät, Gradec

UDK 811.163.6'272:81'25(4)

Prispevek najprej na osnovi statističnih podatkov daje pregled nad institucijami za prevajanje in prevajalsko dejavnost v EU in se pri tem osredotoča na slovenščino kot ciljni in izhodiščni jezik. V drugem delu skuša osvetliti prevajalske norme in jih umestiti v sodobno prevodoslovje. Čeprav se slednje od 90. let naprej vse bolj oddaljuje od koncepta ekvivalence, pa je ekvivalentnost slej ko prej dominantna norma v sociokulturnem kontekstu EU. Konstrukcija ekvivalence med jezikovnimi različicami sprejetih pravnih aktov je eno osnovnih sredstev oblikovanja transkulturnih konceptov in vrednot Skupnosti.

Evropska unija, prevajalske norme, prevajalska politika, izvornik in prevod, hibridnost, identiteta

The paper first gives an overview of the institutional capacities and translation output within the EU with special regard to Slovene as a SL and TL. In the second part, translation norms in the EU are compared with the concept of norms in Translation Studies. The revival of equivalence, although outdated in Translation Studies since the 1990s, in the sociocultural context of the EU can be explained by understanding equivalence as an important means for the construction of a transcultural framework of common concepts and values.

European Union, translation norms, translation policy, original and translation, hybridity, identity Abstract

1 Uvod

Če bi se ustanoviteljem Evropske skupnosti oz. njeni predhodnici leta 1957 sanjalo, da se bo takratnim štirim uradnim jezikom nizozemščini, nemščini, italijanščini in francoščini do leta 2007 pridružilo še 19 drugih, bi se verjetno v birokratskem refleksu ustrašili pred to jezikovno Pandorino skrinjico in v Rimski pogodbi ne bi zapisali, da so uradni jeziki skupnosti vsi uradni jeziki držav članic. Z vsakim novim uradnim jezikom je število jezikovnih kombinacij eksponentno naraslo od začetnih 12 na današnjih 506, s pristopom Hrvaške pa bo znašalo 552 jezikovnih kombinacij. K sreči jim fantazija že zaradi takratne politične delitve Evrope ni segala tako daleč in tako se je z neverjetno samodejnostjo razvilo nekaj, kar bomo brez pretiravanja lahko imenovali največji ne

samo politični, ampak tudi kulturni in jezikovni eksperiment v evropski, da, morda celo v svetovni zgodovini.

Leta 2004 se je v ta eksperiment vključila tudi Slovenija. S tem se je skoraj vse slovensko naselitveno področje znašlo v enotnem državnopravnem okviru in slovenščina je postala tudi eden 23 uradnih jezikov EU. Kot da se mlada država ni ničesar naučila iz zgodovine slovenskega jezika in kulture, ki sta se najprej stoletja otepala hegemonističnih pritiskov deklarativno večnacionalne, po prevladujoči politični miselnosti pa realno nemško nacionalne države, nato pa še hegemonističnih teženj, ki so prihajale z juga prav tako deklarativno večnacionalne države, se je vrgla v naročje novi nadnacionalki. Zato bom v svojem razmišljanju zastavil vprašanje, ali je nadnacionalna

konstrukcija EU tako drugačna kot v obeh nadnacionalnih državah, katerima se je slovensko naseljitveno področje – prvi krvavo, drugi sorazmerno mirno – izvilo.

2 Družbenozgodovinska in etnopsihološka pogojenost

Pri tem me manj zanima politični vidik, da je pristop k Evropski uniji odgovarjal plebiscitarni volji 90 odstotkov prebivalstva Slovenije, kot kulturološko in etnopsihološko vprašanje, ali je bila slovenska skupnost dovolj osveščena in se je dovolj oddaljila od tradicionalnega hlapčevskega habitusa, ki ga je Cankar tako neusmiljeno bičal. V zvezi s sodelovanjem v EU se kajpak postavlja tudi podvprašanje, ali je bila pristopna ihta le politična oblika nazven obrnjene slovenske ksenofilije, ki se ji na znotraj kot siamski dvojček vse bolj pridružuje slovenska ksenofobija do slabših in drugačnih.

Da ne bom zajadral v splošna etnopsihološka razmišljanja, se bom skušal osredotočiti na prevajanje in prevajalsko politiko kot izrazu in usedlini ideološke in materialne nastrojenosti neke skupnosti. V zvezi s tem bom skušal ugotoviti vzporednice in razlike s slovenskim evolucijskim kulturnim razvojem v 19. stoletju. Prva je prav gotovo časovno-prostorska komponenta. Razliko v hitrosti med sorazmerno počasnim tokom dogajanj v 19. stoletju in burnim razvojem ob koncu 20. in v začetku 21. stoletja je mogoče obrazložiti s krčenjem časa in prostora v globaliziranem svetu. V tej meri, v kateri nemirni realni ali virtualni popotnik globaliziranega sveta pospešeno premaguje prostorsko-časovno dimenzijo, pa njegov življenjski prostor izgublja neposredno čutno in kulturno dimenzijo ter se pretvarja v doma la atopični in hibridni čutni in kulturni konglomerat, v katerem je le s posebnim emocionalnim in intelektualnim naporom mogoče opredeliti lastno identiteto, ki se nenehno pre-

kriva in preliva z drugimi. Življenje samo se s tem pretvarja v nenehno prevajanje samega sebe drugim in drugih samemu sebi. V tem smislu se slovenski človek tudi nenehno prevaja na relaciji, če vzamemo dve metaforični referenčni točki, Ljubljana-Bruselj.

Toda ne samo bivanjsko in kulturno prevajanje samega sebe, tudi prevajanje v ožjem smislu je dobilo v globaliziranem svetu, in v EU še posebej, skorajda ničto časovno-prostorsko dimenzijo. Nove možnosti segajo od izmenjave in prisotnosti izvirnikov in prevodov v spletu, simultanege tolmačenja v enotnem medijskem prostoru pa vse do večjezičnih in prevajanih klepetalnic. Evropska unija oz. njene prevajalske službe so brez dvoma največji proizvajalec vsakemu porabniku dostopnega korpusa izvirnih in prevedenih besedil, ki se v vseh uradnih jezikih EU pojavljajo s skoraj neznatnim časovnim zamikom na spletu.

3 Izvirniki in prevodi

3.1 Organizacija prevajalstva

Tesno s funkcijo slovenščine kot uradnega jezika EU in prezentacijo uradnih besedil na spletiščih in na drugih nosilcih informacij je povezana tudi količinska rast prevodnih besedil, prevajalskih orodij in (terminoloških) slovarjev. Še pred pristopom k Uniji je morala Slovenija prevesti tako imenovani *Acquis communautaire*, v slovenskem prevodu imenovan *Pravni red EU*. Ta pa je znašal leta 2004 dobrih 90.000 strani pretežno angleških besedil (prim. Željko 2009). Če to primerjamo s siceršnjo slovensko prevajalsko produkcijo, kot jo dokumentira *Index translationum*, bomo ugotovili, da obseg tega prevajalskega projekta odgovarja obsegu vseh knjižnih prevodov v slovenščino v istem letu.

Na ravni Republike Slovenije je od decembra 2007 prevajalstvo organizirano v Službi Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve (SVREZ).¹ Na evropski ravni pa

¹ <http://www.svrez.gov.si/si/>.

so prevajalske službe organizirane kot generalni direktorati (GD), in sicer

- pri Evropski komisiji kot GD za prevajanje² (1.750 prevajalcev in 600 pomožnih sodelavcev) in GD za tolmačenje³ s 500 stalno nastavljenimi tolmači, s 300–400 tolmaškimi dnevi in z naborom 2.700 svobodnih prevajalcev;

- pri Evropskem parlamentu kot GD za prevajanje⁴ (s približno 700 prevajalci) in GD za tolmačenje in konference;⁵

- pri Evropskem sodišču v GD za prevajanje z dvema pododdelkoma in skupno 876 sodelavci⁶ in v GD za tolmačenje⁷ s 70 stalno zaposlenimi tolmači

in pri nekaterih drugih institucijah.

Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji⁸ o dejavnosti slovenskih prevajalcev vsebuje naslednje podatke iz oktobra 2006: pri Evropski komisiji je zaposlenih 58

prevajalcev za slovenski jezik (od teh večina v Luksemburgu), 6 prevajalcev v območni pisarni Evropske komisije v Ljubljani, 2 slovenska pravnik v pravno-lingvistični službi v Bruslju; pri Svetu EU je zaposlenih 25 prevajalcev in 3 slovenski pravnik lingvist; pri Evropskem parlamentu dela 35 prevajalcev in 4 pravnik lingvisti. Sodišče Evropskih skupnosti zaposluje 20 prevajalcev pravnikov; Skupna prevajalska služba Ekonomsko-socialnega odbora in Odbora regij 16 prevajalcev; Računsko sodišče 4 prevajalce, Evropska centralna banka 2 prevajalca in 1 pravnik lingvista ter Prevajalski center za organe EU 3 prevajalce. Skupno je torej v prevajalskih službah EU za slovenščino po teh podatkih zaposlenih 179 oseb.

3.2 Količina prevedenih besedil

Za GD za prevajanje Evropske komisije⁹ so na voljo tudi statistični podatki o obsegu prevajalske dejavnosti v letu 2008:

Tabela 1: Izhodiščni in ciljni jeziki v prevodni dejavnost GD za prevajanje Evropske komisije.

Izhodiščni jeziki			Ciljni jeziki		
Jezik	Strani	%	Jezik	Strani	%
1 angleški	1.308.700	72,48 %	1 angleški	240.313	13,31 %
2 francoski	213.027	11,80 %	2 francoski	162.060	8,97 %
3 nemški	48.321	2,68 %	3 nemški	141.317	7,83 %
4 italijanski	35.711	1,98 %	4 španski	83.108	4,60 %
5 španski	24.157	1,34 %	5 italijanski	79.244	4,39 %
6 grški	19.599	1,09 %	6 nizozemski	73.159	4,05 %
7 nizozemski	19.194	1,06 %	7 grški	70.462	3,90 %
8 slovenski	17.657	0,98 %	8 portugalski	69.735	3,86 %
9 poljski	17.595	0,97 %	9 malteški	64.868	3,59 %
10 madžarski	12.616	0,70 %	10 švedski	64.833	3,59 %
11 litovski	9.368	0,52 %	11 poljski	64.064	3,55 %

2 http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm.

3 <http://ec.europa.eu/dgs/scic/index.htm>.

4 <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&pageRank=3&id=155>.

5 <http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/staticDisplay.do?id=54&pageRank=10&language=DE>.

6 http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_10742/direction-generale-de-la-traduction.

7 http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_12357/.

8 http://www.svrez.gov.si/si/dejavnosti/koordinacija_evropskih_zadev/jezikovna_vprasanja/jezikovna_vprasanja/.

9 GD za prevajanje se zahvaljujem za gradivo, posebej gospe Tytti Granqvist.

12	portugalski	9.315	0,52 %	12	romunski	63.953	3,54 %
13	češki	9.087	0,50 %	13	bolgarski	63.833	3,54 %
14	švedski	8.707	0,48 %	14	madžarski	63.788	3,53 %
15	romunski	8.615	0,48 %	15	danski	63.317	3,51 %
16	bolgarski	7.893	0,44 %	16	finski	62.734	3,47 %
17	finski	7.571	0,42 %	17	češki	62.482	3,46 %
18	latvijski	6.925	0,38 %	18	slovaški	62.229	3,45 %
19	slovaški	6.777	0,38 %	19	litovski	61.483	3,40 %
20	danski	6.508	0,36 %	20	slovenski	61.433	3,40 %
21	estonski	3.531	0,20 %	21	latvijski	61.201	3,39 %
22	malteški	344	0,02 %	22	estonski	60.928	3,37 %
23	galski	12	0,00 %	23	galski	4.397	0,24 %
24	urdu	0	0,00 %	24	urdu	4	0,00 %
25	drugi	4.459	0,25 %	25	drugi	744	0,04 %
	Skupno	1.805.689	100,00 %		Skupno	1.805.689	100,00 %

Na prvih treh mestih so, kot je pričakovati, trije delovni jeziki angleščina, nemščina in francoščina, vendar je opazna velika razlika glede smeri, iz katere in v katero se je prevajalo. Najbolj izrazita je razlika pri angleščini, iz katere je bilo prevedenih 72,48 % vseh besedil, medtem ko jih je bilo v angleščino prevedenih le 13,31 %. Pri francoščini znaša razlika med obema smerema le nekoliko manj kot 3 odstotke. V kombinaciji z nemščino pa je razmerje, čeprav ne tako izrazito, ravno obratno, razlika med obema smerema pa znaša nekoliko več kot 5 odstotkov. Na 4. in 5. mestu sledita italijanščina in španščina. Pri ostalih uradnih jezikih je razlika med njihovimi funkcijami kot izvirnimi in ciljnim jeziki v absolutnih številkah spet precejšnja. Pri izhodiščnih jezikih se giblje med 344 stranmi za malteščino in 19.599 stranmi za grščino. Slovenščina kot izhodiščni jezik je uvrščena na dokaj dobrem 8. mestu. Med ciljnim jeziki se pojavlja šele na 20. mestu, vendar ta podatek nekoliko vara, saj so razlike med posameznimi jeziki v absolutnih številkah sorazmerno majhne in se vse gibljejo nekoliko nad 60.000 stranmi.

3.3. Tipi prevodov v Evropski uniji

Med prevodi bo veljalo funkcijsko razlikovati med naslednjimi tremi skupinami:

1. prevodi, ki so namenjeni občevarju z državljanji in so v glavnem objavljeni na spletnih straneh,
2. prevodi za notranje službe organov EU in
3. pravni akti Skupnosti.

Za prvo skupino bi moralo biti osnovno vodilo njihova čim večja razumljivost in komunikativnost. Prevajalska strategija za drugo skupino bo verjetno od primera do primera različna, odvisna pač od informacijskega ali pravnega interesa službe, ki je prevod naročila.

Za tretjo skupino pa se je kot prevajalska norma uveljavilo načelo ekvivalentnosti med izhodiščnim in ciljnim besedilom (Koskinen 2000, 2008). To na prvi pogled preseneča, saj se je sodobno prevodoslovje – vsaj na nemškem jezikovnem področju – od tega normativnega načela poslovilo najkasneje v 80. letih (Prunč 2008: 142). Eden razlogov bi utegnil biti, da se je v nasprotju s funkcionalnimi, kulturološkimi in sociološkimi pristopi k prevajanju uveljavil konzervativni kontrastivnolingvistični pogled, kot ga v angleškem prevodoslovju zagovarja Peter Newmark (1988, 1993, 2000). V svojem normativnem pristopu za besedila z visokim statusom – v primeru EU za

vse pravne akte – Newmark predvideva tako imenovani *semantični prevod*, se pravi kolikor mogoče točno posnemanje tudi površinske strukture izhodiščnega besedila. Pri *komunikativnem prevodu*, ki ga je dovoljeval za besedila nižjega statusa – v prevodni praksi EU predvsem informacijska in operativna besedila na spletu – lahko prevajalec tudi prilagodi površinske strukture in skuša doseči isti učinek kot izvirnik. Na oblikovanje tolmaških norm je vplivala predvsem francoska *théorie du sens*, kot jo je oblikovala Danica Seleskovitch (Seleskovitch in Lederer 2002), prva predsednica Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev (AIIC) in ustanoviteljica verjetno najodmevnejše izobraževalne institucije za konferenčne tolmače *École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs* (ESIT) v Parizu. V skladu s to teorijo naj bi tolmač najprej deverbiliziral izhodiščno besedilo, se tako osvobodil površinskih struktur in nato sporočilo na novo ubesedil v ciljnem jeziku (prim. tudi Prunč 2008: 134). Koeksistenca teh dveh, v bistvu nasprotnih prevajalskih norm še zaostre probleme, ki se porajajo v zvezi s strukturo in statusom izvirnikov in prevodov.

3.3.1 Struktura in status izvirnika

Status nedotakljivega »svetega« in nespremenljivega izvirnika, ki ga prevajalec le posnema ali v najboljšem primeru interpretira, je bil vodilo vsega starejšega prevodoslovja. Zvestoba izvirniku je tudi ena osrednjih norm prevajalske politike EU. V prevajalski praksi pa je bolj ali manj stabilen izvirnik opredeljiv le pri prvi in drugi skupini prevodov, se pravi pri prevajanju raznih delovnih dokumentov za

potrebe organov EU in za občevanje skupnosti z javnostjo. V teh primerih je prevajalcu na voljo neka delovna predloga, pretežno napisana v enem od treh delovnih jezikov. Za zunanjega opazovalca so take predloge še najprej oprijemljive v postopkih Evropskega sodišča, pri katerem je jezik postopka jezik, ki ga je izbrala tožeča stranka,¹⁰ dokumenti, ki jih je stranka vložila, pa so na voljo tudi na spletu.

Povsem drugačna pa je situacija pri besedilih, ki jih je sprejela bodisi Komisija bodisi Parlament. Taka besedila so običajno rezultat predhodnega usklajevanja v vsaj treh delovnih jezikih (angleščina, francoščina, nemščina) ali pa – ob razpravah v Parlamentu – celo v vseh uradnih jezikih. Vsaka stopnja medsebojnega usklajevanja je lahko v dokončno usklajenem besedilu zapustila sledi jezika in kulture pogajalcev, usklajevalcev ter prevajalcev in tolmačev. Ker je pomemben vezni člen v tem procesu tudi ustno, pretežno simultano prevajanje, za katero velja norma ohranjanja smisla, je rezultat besedilo, ki je po svoji naravi hibridno. Pogosto na svoji površini prav na ključnih mestih odraža tudi kompromis, ki so ga udeleženci procesa s pomočjo prevajalcev in tolmačev dosegli pri formulaciji besedila. Tako se za usklajeno površinsko realizacijo lahko skrivajo tudi pomembne kulturne razlike. Da taka besedila niso najbolj razumljiva in so pogosto tudi razlog odtujevanja med Skupnostjo in občani, naj bo v tem kontekstu samo omenjeno, ker mi prostor ne dopušča, da bi trditev podkrepil tudi s konkretnimi analizami.¹¹

Pomenska nestabilnost in hibridnost izvirnika se stopnjujeta s tem, da v trenutku, ko se

10 »Za vsak postopek, ki se začne pred enim od sodišč Skupnosti, se določi jezik postopka. Jezik postopka je eden od triindvajsetih uradnih jezikov. V postopkih za sprejetje predhodne odločbe je to vedno jezik nacionalnega sodišča, ki se je obrnilo na Sodišče. V postopkih z direktnimi tožbami izbere jezik postopka tožeča stranka sama. Pri tem ni vezana niti na svoje državljanstvo niti na državljanstvo svojega odvetnika. Kadar je država članica tožena stranka, je jezik postopka uradni jezik ali eden od uradnih jezikov te države. Ko je jezik postopka določen, ga je treba uporabljati med celotnim postopkom, v pisnem in v ustnem postopku. Izbira jezika ne zavezuje samo strank, ampak tudi tretje osebe, ki bi jim bilo mogoče dovoliti, da vstopijo v postopek kot intervenientke« (http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_10739/).

11 V literaturi za ta pojav najdemo izraze, kot so angl. *eurofog*, franc. *bruillard linguistique* (prim. Koskinen 2000: 53).

začne prevajanje sprejetega dokumenta v ostale uradne jezike EU, konkretnega izvirnika ni več, ampak je na voljo le več enakopravnih in vzporednih besedil. Zato naj bi se v skladu s slogovnim priročnikom Komisije prevajali pravni akti Evropskih skupnosti po naslednjem načelu:

Pri prevajanju pravnih aktov ES je treba primerjati več jezikovnih različic istega predpisa, prednostno angleško, francosko in nemško različico, saj so navedeni jeziki delovni jeziki organov in institucij ES. Različne jezikovne različice predpisov so dostopne v zbirki dokumentov EUR-Lex in PreLex.¹²

Izguba iluzije o stabilnosti izvirnika prevajalcu omogoča, da – v kolikor ima izoblikovano ustrezno jezikovno in/ali kulturno zavest – hibridni izvirnik približa svoji ciljni kulturi.¹³ V tem je – poleg sočasne veljavnosti različnih norm za prevajanje in tolmačenje – eden osnovnih prevajalskih problemov v Evropski uniji.

3.3.2 Status prevoda

Opredeľjujoča lastnost vseh v skladu s procedurami Evropske unije opravljenih prevodov je, da se jim v trenutku, ko so objavljeni v *Uradnem listu EU*, pripiše status izvirnika, ki s tem postane referenčno besedilo za vse nadaljnje interpretacije. Pogoji za tako konstrukcijo je, da vsi udeleženci dogovorno pristanejo na iluzijo istovetnosti med izvirnikom in prevodom. Zgodovinske vzporednice za podobne procese bomo našli pri konsekraciji vseh »svetih« besedil, najstarejšo ideološko utemeljitev pa v znani legendi o nastajanju prevoda Stare zaveze v grščini, tako imenovane septuaginte. V skladu s to legendo je 70 prevajalcev oblikovalo dobesedno enake prevode svetopisemskih besedil v grščino. Jamstvo za to istovetnost sta

bila po legendi božja inspiracija in prepričanje, da je v začetku bila beseda in je bila, kot beremo ob začetku Evangelija po Janezu, pri Bogu. Podoben konstrukt o istovetnosti med izvirnikom in prevodom je potreben tudi za povsem človeško dejavnost prevajanja v Evropski uniji.

3.3.3. Ekvivalenca kot konstrukcijski princip

S tega vidika se kaže razkorak med prevodoslovjem in prevajalskimi normami v EU v povsem drugačni luči. V svojih začetkih je prevodoslovje predvsem v kontrastivnolingvistični paradigmi izhajalo iz (pozno)racionalistične podmene, da onstran jezikov obstaja neka bolj ali manj skupna realnost, s katero je mogoče meriti ujemanja in razhajanja med izvirniki in prevodi. Tako pojmovanje je botrovalo tudi raznim konceptom ekvivalence, ki pa so mu razni postmoderni koncepti, od socialnega konstruktivizma do dekonstrukcije, spodnesli tako filozofsko kot epistemološko osnovo (prim. Kocijančič-Pokorn 2003). Pred tem ozadjem se prevajalska norma tudi površinsko realizirane ekvivalence med izvirnikom in prevodom izkaže kot funkcionalno sredstvo za izgrajevanje nove realnosti, namreč enotnega pravnega, političnega in vrednostnega sistema kot ciljne predstave Evropske skupnosti. Bistvena razlika med tradicionalnimi ekvivalenčnimi normami in normativno ekvivalenco v prevodih Evropske unije je v tem, da se slednja ne nanaša na neko, vsem jezikom in kulturam skupno realnost, ampak jo šele konstruira kot skupno in dogovorno nadgradnjo v transkulturnem prostoru.¹⁴ Pot v konstrukcijo take transkulturne realnosti se odpira šele z izgubo iluzije o trdnih mostovih ekvivalentnosti med obstoječimi jeziki in kulturami. Na njeno mesto stopa proces medsebojnega

¹² http://ec.europa.eu/translation/language_aids/freelance/documents/slovene/slovene_style_guide_sl.pdf.

¹³ Prim. Schippel 2006, Koskinen 2006.

¹⁴ Za modeliranje teh procesov se ponuja miselna figura tretjega prostora, kot jo poznamo iz postkolonialnega prevodoslovja, ali pa koncept transkulturalnosti (prim. Wolf 2008).

dogovarjanja o tem, kaj smo pripravljene priznati kot skupno realnost. Tako prevajanje kot socialna dejavnost tudi v večnacionalni, večkulturni in mobilni družbi Evropske skupnosti ter v atopičnosti njenih transkulturnih procesov oži in obenem širi pogled na obstoječe kulture, njihove objekte in vrednote. Ob medkulturni komunikaciji, ki z neposrednim pretokom kulturnih dobrin oblikuje bivanjsko in duhovno fiziognomijo neke skupnosti, je prav prevajanje tisti vezni člen med kulturami, ki v svoji dvoičnosti odloča med nekritičnim usvajanjem tujega in kreativnim preoblikovanjem lastne identitete. Identiteta kot zgodovinsko spremenljiv socialni konstrukt ob koncu prevajalske interakcije ne more ostati enaka, kot je bila prej.

3.3.4 Prevod kot dokument in monument

Z dvoičnostjo svoje posredniške vloge prevajanje v Evropski uniji vsiljuje še nekatere neposredne zgodovinske vzporednice s slovensko prevajalsko politiko v 19. stoletju:

1) Prav tako kot je bilo prevajanje v 19. stoletju vključeno v proces konstrukcije in konsolidacije slovenske nacionalne identitete, služi v Evropski uniji poleg drugih oblik medkulturnega udejanjanja konstrukciji skupnega transkulturnega miselnega, estetskega, političnega in pravnega sistema kot ciljni predstavi Unije.

2) Slovenska jezikovna, literarna in kulturna politika 19. stoletja je v svojem legitimacijskem diskurzu z izvirnimi besedili in prevodi dokazovala ne samo funkcijsko sposobnost slovenščine v vseh takrat aktualnih žanrih in področjih, ampak tudi svojo enakovrednost in enakopravnost z dominantno nemščino (prim. Prunč 2006). Z vstopom v EU je legitimacijski diskurz dobil evropsko, po zvrsteh in medijih, ki jih zdaj velja obvladati, globalno razsežnost. Mesto nemščine pa je, kot je dovolj nazorno pokazala razpredelnica o izhodiščnih in ciljnih jezikih v EU, zasedla angleščina.

3) Podobno kot je veljalo za oblikovalce slovenske prevajalske kulture v 19. stoletju, da

prevod že samo s tem, da obstaja, postane tudi zaznaven spomenik prisotnosti in enakopravnosti, velja v EU tudi za prevajanje v tako imenovane »male jezike«, da simbolna funkcija prevodov odreja njihovo pozicijo v globalnem diskurzu identitet (Koskinen 2000: 51).

Razlika med hegemonističnim diskurzom 19. stoletja in hegemonističnimi diskurzi v EU je le v tem, da nadnacionalna skupnost tega diskurza ne zavira, ampak ga celo pospešuje in institucionalno podpira z ogromnim administrativnim aparatom. Inicijativa za to inačico hegemonističnega diskurza torej ne prihaja več iz kultur samih, ampak je rezultat institucionalnega pritiska Skupnosti in deklarirane ciljne predstave o njeni večjezičnosti in večkulturnosti. Kljub temu se morajo male kulture zavedati, da je funkcija prevodov v njihove jezike tudi v tem, da s svojo prisotnostjo držijo v ravnotežju hegemonistične težnje v aktualni arhitekturi moči. Zato se bodo na to institucionalno podporo lahko zanašale le do tlej, dokler bo interes za ohranjanje ravnotežja moči med jeziki prevladoval nad partikularnimi interesi velikih jezikovnih skupnosti in njihovih držav.

4 Vidnost slovenščine

4.1 Splošni podatki

Vidnost slovenščine je na prvi ravni mogoče spet meriti s količinskimi podatki GD za prevajanje pri Evropski komisiji.

Tabela 2: Število strani, prevedenih v slovenščino.¹⁵

Izhodiščni jeziki	2008		2009 (jan.-sept.)		Skupno 2008–2009	
bolgarski	20	0,03 %	36	0,09 %	56	0,06 %
češki	35	0,06 %	36	0,09 %	71	0,07 %
danski	58	0,10 %	43	0,11 %	101	0,10 %
nemški	583	0,98 %	327	0,83 %	910	0,92 %
grški	129	0,22 %	285	0,72 %	414	0,42 %
angleški	49957	83,70 %	32356	82,29 %	82313	83,14 %
španski	308	0,52 %	469	1,19 %	777	0,78 %
estonski	16	0,03 %	20	0,05 %	36	0,04 %
finski	18	0,03 %	20	0,05 %	38	0,04 %
francoski	6007	10,06 %	3449	8,77 %	9456	9,55 %
madžarski	87	0,15 %	256	0,65 %	343	0,35 %
italijanski	859	1,44 %	537	1,37 %	1396	1,41 %
litovski	49	0,08 %	24	0,06 %	73	0,07 %
latvijski	43	0,07 %	50	0,13 %	93	0,09 %
malteški	2	0,00 %	0	0,00 %	2	0,00 %
nizozemski	288	0,48 %	182	0,46 %	470	0,47 %
poljski	299	0,50 %	397	1,01 %	696	0,70 %
portugalski	76	0,13 %	10	0,03 %	86	0,09 %
romunski	62	0,10 %	23	0,06 %	85	0,09 %
slovaški	48	0,08 %	25	0,06 %	73	0,07 %
slovenski	711	1,19 %	736	1,87 %	1447	1,46 %
švedski	34	0,06 %	39	0,10 %	73	0,07 %
	59.689		39.320	100 %	99.009	100 %

Kot je razvidno iz te razpredelnice, se giblje število prevedenih strani s svojim skupnim zneskom v sredinskem polju okoli 60.000 strani, značilnem za večino uradnih jezikov, ki ne sodijo med delovne jezike skupnosti. Slovenščina je torej v tem pogledu precej enakopravno pozicionirana. Preseneča pa upadanje tretjega delovnega jezika, nemščine, pod 1 %, ki se s tem uvršča še za italijanščino.

Kot izhodiščni jezik se je slovenščina s 17.651 prevedenimi stranmi v letu 2008 celo uvrstila, kot kaže primerjava s tabelo 1, na dobro 8. mesto. Kot ciljni jezik spet daleč prednjači angleščina. Preseneča pa sorazmerno nizko število prevodov v ostala dva delovna jezika, namreč francoščino in nemščino. Ali je to že pokazatelj za domala neovirano prevladovanje angleščine v delovnih telesih Komisije, na osnovi razpoložljivih podatkov ne morem ugotoviti.

¹⁵ Številke, navedene v vrsti »slovenski«, se nanašajo na revizijo besedil.

Tabela 3: Število strani, prevedenih iz slovenščine.

Ciljni jeziki	2008		2009 (jan.-sept.)		Skupno 2008-2009	
	Število	%	Število	%	Število	%
bolgarski	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
češki	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
danski	555	3,14 %	65	1,28 %	620	2,73 %
nemški	558	3,16 %	55	1,08 %	613	2,70 %
grški	555	3,14 %	65	1,28 %	620	2,73 %
angleški	6624	37,53 %	3326	65,51 %	9950	43,78 %
španski	554	3,14 %	65	1,28 %	619	2,72 %
estonski	534	3,03 %	55	1,08 %	589	2,59 %
finski	542	3,07 %	65	1,28 %	607	2,67 %
francoski	669	3,79 %	162	3,19 %	831	3,66 %
madžarski	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
italijanski	554	3,14 %	55	1,08 %	609	2,68 %
litovski	537	3,04 %	55	1,08 %	592	2,60 %
latvijski	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
malteški	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
nizozemski	563	3,19 %	65	1,28 %	628	2,76 %
poljski	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
portugalski	554	3,14 %	65	1,28 %	619	2,72 %
romunski	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
slovaški	533	3,02 %	55	1,08 %	588	2,59 %
slovenski	34	0,19 %	474	9,34 %	508	2,24 %
švedski	554	3,14 %	65	1,28 %	619	2,72 %
	17.651		5077		22.728	

4.2 Komunikacija z državljani Evropske skupnosti

Kot primer sem izbral spletne strani komisarjev Evropske unije, pri čemer sem prisotnost posameznih jezikov točkoval po tem, kako so bili zastopani na posameznih ravneh spletišč. Ker bi analiza vseh spletišč v vseh jezikih presegala okvir tega prispevka, sem se omejil na tri delovne jezike ter na finščino (fi), italijanščino (it), nizozemščino (niz), portugalsko (pt), slovenščino (sle) in slovaščino (sla). Pri tem sem razlikoval naslednje tipe: (4) jezikovni izbor na uvodni strani spletišča in pri podmenijih je predviden in dosledno izveden, (3) jezikovni izbor na uvodni strani spletišča je možen, vendar pri podmenijih

ni dosledno izveden (2), jezikovni izbor je samo na uvodni strani spletišča in dosledno izveden, (1) jezikovni izbor na spletni strani je predviden, vendar nedosledno izveden, (0) jezikovni izbor na spletni strani ni predviden:

Tabela 4: Zastopanost jezikov na spletnih straneh komisarjev EU.

	ang	fra	nem	fin	it	niz	pt	sle	sla	
Stavros Dimas (Grčija)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Neelie Kroes (Nizozemska)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Joaquin Almunia (Španija)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Olli Rehn (Finska)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Leonard Orban (Romunija)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
Andris Piebalgs (Latvija)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	36
László Kovács (Madžarska) ¹⁶	4	4	4	3	3	3	3	3	3	30
Benita Ferrero-Waldner (Avstrija) ¹⁷	4	4	3	3	3	3	3	3	3	29
J. M. Barroso (Portugalska) ¹⁸	4	4	4	0	0	0	4	0	0	16
Siim Kallas (Estonija) ¹⁹	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Joe Borg (Malta) ²⁰	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Margot Wallström (Švedska) ²¹	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Vladimir Špidla (Češka) ²²	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Jaques Barot (Francija) ²³	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Charlie McCreevy (Irska)	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Günter Verheugen (Nemčija)	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Viviane Reding (Luksemburg)	4	4	4	0	0	0	0	0	0	12
Maroš Ševčovič (Slovaška) ²⁴	4	2	2	0	0	0	0	0	2	10
Karel De Gucht (Belgija) ²⁵	4	3	3	0	0	0	0	0	0	10
Antonio Tajani (Italija)	4	0	0	0	4	0	0	0	0	8
Janez Potočnik (Slovenija)	4	0	0	0	0	0	0	3	0	7
Algirdas Šemeta (Litva) ²⁶	4	1	0	0	0	0	0	0	0	5
Mariann Fischer Boel (Danska) ²⁷	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Meglana Kuneva (Bolgarija) ²⁸	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Pawel Samecki (Poljska) ²⁹	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Catherine Ashton (Velika Britanija) ³⁰	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Androulla Vassiliou (Ciper)	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
	108	74	72	30	34	30	34	33	32	447

16 Spletna stran in dva podmenija v vseh jezikih, ostali podmeniji neaktivni.

17 V rubriki *Govori in izjave* besedila pretežno v treh delovnih jezikih, predvsem v angleščini; nekatera besedila samo v nemščini.

18 Spletna stran samo v angleščini, francoščini in nemščini, vendar dodan pdf-dokument življenjepisa v vseh jezikih.

19 Plus estonsščina.

20 Plus nekatere strani tudi v malteščini.

21 Plus švedščina.

22 Plus češčina.

23 Izbor ostalih jezikov sicer predviden, vendar ne deluje.

24 Samo angleška spletna stran je kompletna, francoska, nemška in slovaška inačica vsebujejo hibridna besedila.

25 Spletna stran angleška, podmeniji deloma tudi francoski, dokumenti v angleščini, francoščini in portugalsčini.

26 V CV tudi litvanščina, francoska stran hibridna.

27 Plus danščina.

28 Plus bolgarščina.

29 Plus poljščina.

30 Jezikovni izbor pri ostalih jezikih predviden, vendar ne deluje.

V tabeli 4 so spletišča komisarjev razporejena glede na popolnost izpolnjevanja načela večjezičnosti. V prvo skupino (36 točk) sodijo spletišča šestih komisarjev, pri katerih je večjezičnost na vseh nivojih dosledno izvedena. Spletišče madžarskega komisarja kaže pri podmenjih razne pomanjkljivosti. Spletišče avstrijske komisarke je težko opredeliti, ker se njegova zgradba močno razlikuje od ostalih. V naslednji skupini devetih komisarjev (12–16 točk)³¹ so na vseh nivojih prisotni delovni jeziki EU (angleščina, nemščina, francoščina) in uradni jeziki držav, iz katerih prihajajo komisarji. Pri francoskem komisarju je jezikovni izbor v ostalih jezikih sicer predviden, vendar ne deluje. Trije komisarji uporabljajo samo tri delovne jezike EU.

Na spletni strani belgijskega in slovaškega komisarja se pojavlja to, kar bi imenoval hibridno oblikovanje spletišča, namreč kombinacija nespremenjenega angleškega besedila z elementi drugega jezika, v tem primeru francoščine, nemščine in slovaščine. Simbolna funkcija

jezika je na takih spletiščih skrčena na nekaj besed:

Mili priatelja,

Vitajte na mojej internetovej stránke!

I am the newly appointed Member of the European Commission responsible for Education, Training, Culture and Youth. On these pages you will find information about my work and my policy objectives. You will find a diary of my working commitments, my speeches, a photo gallery, as well as the latest news on my areas of responsibility through useful links to web pages of the Commission departments concerned. The site also provides information on my private office (Cabinet) and contact details.³²

Na spletiščih italijanskega in poljskega komisarja ter bolgarske komisarke se poleg angleščine pojavljajo tudi uradni jeziki njihovih držav. Pri spletiščih belgijskega in slovaškega komisarja (prim. slika 1) pa so tudi na prvem nivoju opredeljivi znaki hibridnosti:

Slika 1: Spletišče komisarja Janeza Potočnika.³³

³¹ Razlika izhaja iz dejstva, da je portugalsčina navedena v posebni rubriki razpredelnice.

³² http://ec.europa.eu/commission_barroso/sefcovic/index_sk.htm.

³³ http://ec.europa.eu/commission_barroso/potocnik/indexfl_en.htm.

V zadnji skupini sta še britanska in ciprska komisarka, pri katerih se na spletišču pojavlja samo angleščina.

5 Sklep

Evropska unija brez dvoma razpolaga z ustreznim institucionalnim instrumentarijem za učinkovito obvladovanje in pospeševanje problema večjezičnosti in jezikovne enakopravnosti. V tem je v primerjavi s predhodnimi nadnacionalnimi tvorbami tudi njena glavna odlika. Vidnost in prepoznavnost slovenščine sta v Evropski uniji formalno zagotovljeni na domala vseh ravneh. V primerjavi z jasno opredeljeno doktrino kulturne in jezikovne raznolikosti pa so prevajalske norme, ki naj bi krmilile ta proces, pogosto še nedorečene. Predvsem funkcijo ekvivalenčne norme kot konstrukcijskega principa pri izgrajevanju ne samo skupnega gospodarskega, političnega in pravnega, ampak tudi kulturnega in duhovnega prostora ter njen vzvratni vpliv na obstoječe kulture bi veljalo še uskladiti z deklariranim načelom kulturne raznolikosti in tako odpreti prostor tudi vzajemnemu prevajanju kultur.

Kljub temu pa vključenost v transformacijske procese znotraj EU nudi tako imenovanim malim jezikom, in s tem tudi slovenščini, vmesno platformo, ki jim omogoča, da se v vzajemni solidarnosti uspešneje uveljavijo v globaliziranem svetu in upirajo hegemonističnim pritiskom v atopiji sodobne komunikacije. Aktivno sodelovanje v teh procesih bi pomagalo zmanjševati predvsem kolateralne negativne učinke globalizacije. Vprašanje pa bo, ali bodo predstavniki slovenske politike, gospodarstva in kulture dovolj iniciativni in samozavestni, da te možnosti tudi izkoristijo.³⁴

Literatura

- KOCIJANČIČ POKORN, Nike, 2003: *Misliti Prevod. Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba.
- KOSKINEN, Kaisa, 2000: Institutional Illusions: Translating in the EU Commission. *The Translator* 6/1. 49-66.
- KOSKINEN, Kaisa, 2008: *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester/Kinderhook: St. Jerome.
- NEWMARK, Peter, 1988: *A Textbook of Translation*. New York/London/Toronto: Prentice Hall.
- NEWMARK, Peter, 1993: *Approaches to translation*. New York etc.: Prentice Hall (Applied linguistics).
- NEWMARK, Peter, 2000: *Učbenik prevajanja* (prevedla Mateja Gajgar). Ljubljana: Krtina.
- PRUNČ, Erich, 2006: Diskurzi o prevajanju in njihov odraz v prevajalskih normah druge polovice 19. stoletja: Jesenšek, Marko, Zorko, Zinka (ur.): *Jezičkovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 294-307.
- PRUNČ, Erich, 2007: *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank & Timme.
- SCHIPPEL, Larisa, 2006: Europäische Textsortennetze – eine translatorische Annäherung Schippel, Larisa (ur.): *Übersetzungsqualität: Kritik - Kriterien - Bewertungshandeln*. Berlin: Frank & Timme (TransÜD - Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens 8). 43-54.
- SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne, 2002: *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Pariz: Didier Érudition, Office des publications officielles des Communautés européennes (O).
- WOLF, Michaela, 2008: »Translation - Transkulturation. Vermessung von Perspektiven transkultureller politischer Aktion«. *Translate*: <<http://translate.eicpp.net/transversal/0608/wolf/de>>
- ŽELJKO, Miran, 2008: Integration of Terminology Database and Corpus of Translations. Jesenšek, Vida, Lipavic Oštir, Alja (ur.): *Wörterbuch und Übersetzung 4. Internationales Kolloquium zur Lexikographie und Wörterbuchforschung Universität Maribor 20. bis 22. Oktober 2006*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, 301-307. <<http://evroterm.gov.si/SD-Zeljko-301-307.pdf>>

³⁴ Prim. v tem pogledu zgleđna navodila slovenskim predstavnikom, objavljena na spletni strani SVREZ-a (http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/jezikovna_vprasanja/Slovenscina_v_institucijah_EU.pdf).